

УДК (094.58)341.322.5(477)

С.П. КУЧЕВСЬКА, Львівський державний університет внутрішніх справ

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ У СТАТУТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ І ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ

Ключові слова: міжнародні злочини, воєнні злочини, військові злочини, гармонізація

Приєднання України до Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Статут МКС) є однією з необхідних умов для належної та ефективної боротьби України та інших держав з міжнародними злочинами. З підписанням Україною цього важливого міжнародного документу постає завдання приведення національного законодавства у відповідність до Статуту МКС, зокрема у частині, що стосується встановлення відповідальності за воєнні злочини, склад яких сформований з урахуванням як писаного, так і звичаєвого міжнародного права.

Вітчизняними науковцями, зокрема В. Базовим, О. Лавриновичем, це питання досліджується у рамках більш загальних питань, крім того, дуже часто без врахування принципів положень як Кримінального кодексу України, так і міжнародного права. Це зумовлює необхідність з'ясування обґрунтованості окремих тверджень, які зустрічаються у літературі щодо даної проблеми. Адже від повноти гармонізації Кримінального кодексу України зі Статутом МКС залежить практичне виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері міжнародного гуманітарного права, а також успіх боротьби з міжнародними злочинами.

Метою даною статті є аналіз обґрунтованості тверджень, які висловлюються у літературі з приводу узгодженості окремих статей у розділі XIX Кримінального кодексу України зі ст.8 Статуту МКС. Це вимагає з'ясування основних ознак відповідних складів злочинів та визначення співвідношення таких статей зі ст.8 Статуту. Новизна цієї статті зумовлюється тим, що тут розглядаються нові для України і ще не досліджені належним чином у спеціальній літературі питання, які виникають у зв'язку з узгодженням Кримінального кодексу зі Статутом МКС і правильне вирішення яких має важливе значення для належної гармонізації кримінального законодавства України зі Статутом МКС.

У Кримінальному кодексі України відсутній спеціальний склад «воєнні злочини», проте привертає увагу словосполучення «військові злочини» або «злочини проти встановленого порядку несення військової служби», яке законодавець використав для позначення родової групи злочинів у розділі XIX Кримінального кодексу. Певна термінологічна подібність та подібність об'єктивної сторони окремих складів злочинів з деякими діями у ст.8 Статуту, а також закріплення таких складів як наслідок міжнародних зобов'язань України у сфері міжнародного гуманітарного права, дають підстави окремим науковцям стверджувати, що «особи, винні у вчиненні військових злочинів у розумінні ст.8 Статуту, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності й за рядом інших статей Кримінального кодексу України, зокрема, ст.432 «Мародерство», ст.433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій», ст.434 «Погане поводження з військовополоненими» та ін. [1], які знайшли своє закріплення у розділі XIX Кримінального кодексу. Проте наявність «гуманітарних» статей, як їх називає В.М. Репецький [2, с.105], у Кримінальному кодексі, ще не є достатньою підставою для тверджень про відповідність Кримінального кодексу як Статуту МКС у частині воєнних злочинів, так і іншим договорам у сфері міжнародного гуманітарного права, які є обов'язковими для України. Зупинимось на аналізі відповідних статей на предмет їхньої

узгодженості зі Статутом МКС.

Стаття 432 КК «Мародерство» певною мірою¹ охоплює порушення Статуту МКС, закріплені у п.«а» (4) ч.2 ст.8; п.«б» (13) ч.2 ст.8; п.«е» (12) ч.2 ст.8; стаття 433 КК «Насильство над населенням у районі воєнних дій» певною мірою охоплює п.«а» (2, 3, 5, 7) ч.2 ст.8, п.«б» (10, 15, 22, 25) ч.2 ст.8, п.«с» (1) ст.8, п.«е» (6, 11) ст.8, п.«а» (4), п.«б» (13, 16), п.«е» (5, 12) ст.8 Статуту; стаття 434 «Погане поводження з військовополоненими» – п.«а» (2,3), п.«б» (10, 21), п.«с» (1, 2), п.«е» (11) ч.2 ст.8 Статуту; стаття 435 КК «Незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та зловживання ними» – п.«б» (7) ч.2 ст.8 Статуту.

Разом із тим, є ряд очевидних обставин, які не дозволяють зробити висновок про відповідність складів злочинів у розділі XIX Кримінального кодексу складу воєнних злочинів у Статуті МКС.

По-перше, вказані склади злочинів закріплені у розділі XIX Кримінального кодексу України і відносяться до військових. Відповідно до ч.1 ст.401 КК, дані злочини спрямовані проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби. Воєнні злочини у міжнародному праві відносяться до міжнародних злочинів і їхня імплементація у національне кримінальне право повинна бути здійснена з урахуванням їхнього особливого статусу та статусу осіб, які можуть вчинити ці злочини [3, с.101]. Родовий об'єкт злочинів, закріплених у розділі XIX Кримінального кодексу України, відрізняється від об'єкта воєнних злочинів, який є складовою об'єкта міжнародних злочинів. Так, об'єктом воєнних злочинів можна вважати міжнародні правовідносини у сфері дотримання правил ведення війни чи вирішення збройних конфліктів [4, с.366]. Відповідність об'єктів означатиме врахування законодавцем суспільної не-

безпеки і тяжкості міжнародних посягань та правильне визначення ним, чому такі посягання заподіюють основну шкоду, у зв'язку з чим і була встановлена протиправність і караність цих діянь на міжнародному рівні. З об'єктом посягання міжнародних злочинів пов'язане виникнення обов'язків *erga omnes* [5]. Основною метою встановлення таких обов'язків є те, щоб винні в таких злочинах особи не змогли залишитися непокараними і щоб вчинення таких злочинів не ставало звичною практикою для держав. Відповідно до національного законодавства, говорити про виконання таких обов'язків можна буде лише у контексті (межах) розділу про злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку².

По-друге, щодо злочинів, склади яких закріплені у ст.ст.432-435 КК, розповсюджується положення, закріплене у ч.1 ст.401 КК, відповідно до якого військовими злочинами є ті, які вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. Поряд з цим, у ч.2 ст.401 КК міститься вказівка на кримінальну відповідальність за відповідними статтями інших осіб, які визначені законом. На відміну від Кримінального кодексу, Статут МКС не обмежує вчинення воєнних злочинів спеціальним суб'єктом. До них застосовується загальне положення, закріплене у ст.25 Статуту МКС, відповідно до якого «суд наділений юрисдикцією стосовно фізичних осіб». Суб'єкт злочину за Статутом МКС загальний – фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку (ст.26 Статуту). Хоча аналізовані злочини і вчиняються переважно особами, які наділені спеціальним статусом, проте це не повинно бути обмеженням для притягнення до відповідальності цивільних осіб за вчинення

¹ В першу чергу тому, що немає у цих статтях КК повністю ідентичних формулювань Статуту МКС. Для того, щоб говорити про встановлення відповідальності за подібні діяння, необхідний аналіз термінів і понять чи речень в цілому.

² Мова іде про те, що, відповідно до Кримінального кодексу, строки давності не застосовуються лише у разі засудження за злочини проти миру та безпеки людства, які обмежені статтями 437-439 КК та частиною першою ст.442 КК. Незастосування строків давності є характерним кримінально-правовим наслідком лише для міжнародних злочинів.

серйозних порушень законів і звичаїв збройних конфліктів, в першу чергу не міжнародного характеру, де однією зі сторін в конфлікті, очевидно, будуть саме цивільні особи.

По-третє, «воєнні злочини», про які іде мова у Статуті МКС, становлять серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року (п.п.«а», «с» ч.2 ст.8 Статуту) або є іншими серйозними порушеннями законів і звичаїв (п.п.«b», «e» ст.8 Статуту), які застосовуються у збройних конфліктах міжнародного чи не міжнародного характеру. Поняття «серйозні порушення» вказує на тяжкість злочинів, за які винні особи мають бути обов'язково покарані. Лише такі серйозні порушення відносяться до міжнародних злочинів. Про серйозність порушення (за термінологією Кримінального кодексу – тяжкість злочину) свідчить, в першу чергу, встановлена за його вчинення санкція. Це стало однією з підстав для класифікації злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України (ст.12 КК). Крім того, тяжкість відповідних злочинів дуже часто характеризує вказівка на ознаки, пов'язані з істотністю шкоди, масштабністю наслідків, небезпечністю способу й т.д.

Тому, коли ми говоримо про встановлення відповідальності за міжнародні злочини у КК, це повинно поєднуватися з встановленням відповідних виду і розміру покарання за них. Відповідно до Статуту МКС, такими покараннями можуть бути позбавлення волі в межах до 30 років або довічне позбавлення волі. Відповідно ж до КК, за вчинення злочинів, склади яких закріплені в аналізованих статтях, передбачено види і розміри покарань, подані в таблиці.

З таблиці видно, що є досить суттєва різниця, з одного боку, між наведеними верхніми межами санкції та максимальним розміром позбавлення волі, який може призначатися відповідно до КК за особливо тяжкі злочини (за загальним правилом – це 15 років), і до яких відносяться міжнародні злочини³.

³ Зокрема, у преамбулі до Статуту сказано, що «ці найбільш тяжкі злочини загрожують всезагальному миру, безпеці і благополуччю».

Таблиця - види і розміри покарань, передбачені за вчинення окремих злочинів, склади яких закріплені у розділі XIX КК України

Стаття КК	Вид і розмір покарань	Ступінь тяжкості злочину
Ст.432 «Мародерство»	Позбавлення волі на строк від трьох до десяти років	Тяжкий злочин
Ст.433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій»	Позбавлення волі на строк від трьох до восьми років, а у кваліфікованому складі – від семи до десяти;	Тяжкий злочин
Ст.434 «Погане поводження з військовополоненими»	Позбавлення волі на строк до трьох років	Злочин середньої тяжкості
Ст.435 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та зловживання ними»	Позбавлення волі на строк до двох років	Злочин невеликої тяжкості

Крім того, відповідно до КК за ці злочини не може бути призначене довічне позбавлення волі. З іншого боку, є велика різниця між наведеними розмірами покарання та тими, що передбачені у Статуті МКС за «найбільш серйозні злочини»⁴. З цього приводу хочеться згадати про практику покарання окремих нацистських злочинців, яким занижували міру покарання [6, с.115; 7, с.285-288], що піддавалося міжнародній критиці і засудженню [7, с.289]. Хоча держава не зобов'язана встановлювати такі ж розміри покарання, як це має місце у Статуті, проте для кваліфікації повинні бути використані склади достатньо серйозних порушень [8]. Аналізовані склади злочинів, закріплені у Кримінальному кодексі України, на нашу думку, не відображають достатньо «серйозні порушення» ні Женевських

⁴ Преамбула Статуту МКС.

конвенції 1949 року, як цього вимагає Статут МКС у п.«а» ч.2 ст.8 та п.«с» ч.2 ст.8, ні «інші серйозні порушення», про які іде мова у Статуті МКС. Встановлена за вчинення злочину санкція повинна бути достатньою для його попередження. Невідповідність розміру і виду покарання тяжкості злочину може свідчити про небажання держави належно покарати винну особу, що є одним з випадків для прийняття справи до провадження МКС (ч.2 ст.17 Статуту).

І останнє. Відповідно до ст.29 Статуту МКС, щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, не встановлюються жодні строки давності. Застосування загальновищого принципу міжнародного права про незастосування строків давності до міжнародних злочинів, відповідно до національного законодавства, може мати місце лише щодо деяких, особливо тяжких злочинів, закріплених у розділі «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Незастосування строків давності або можливість їх незастосування пов'язані з розміром покарання – питання про застосування давності до особи вирішується судом або ж давність не застосовується за нормами Кримінального кодексу лише у випадках вчинення особливо тяжких злочинів, тобто тих, за які передбачені покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (ч.5 ст.12, ч.4, 5 ст.49 КК України). На злочини, склади яких закріплені у ст.ст.432-435 КК, з врахуванням попереднього аналізу, поширюються загальні норми Кримінального кодексу про строки давності, що також свідчить про їх суто «національний» характер і те, що ст.ст.432-435 КК не відповідають тій частині ст.8 Статуту МКС, яка містить подібні у викладі об'єктивної сторони складу злочину положення.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок про безпідставність тверджень у літературі з приводу відповідності аналізованих складів злочинів, визначених Кримінальним кодексом, положенням Статуту про воєнні злочини. Подібність у викладі об'єктивної

сторони складів злочинів ще не є достатнім аргументом для висновку про узгодженість Кримінального кодексу та Статуту МКС.

Як зазначає В. Базов, визначення поняття «воєнні злочини» повинно бути здійснене у строгій відповідності з тим, яке подається у ст.6 Статуту Нюрнберзького трибуналу, ст.ст.5, 8 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року і Додатковому протоколі I до них 1977 року та інших відповідних міжнародних договорах. Норми про відповідальність за воєнні злочини повинні бути систематизовані в національному законі в окремому розділі або ж в окремому документі разом з іншими міжнародними злочинами. Відокремлення воєнних злочинів в окрему главу може бути обумовлено як виконанням принципу *acta sunt servanda*, так і важливістю чіткої побудови системи Особливої частини кримінального закону з врахуванням суспільної небезпеки цих злочинів [3, с.102].

Система Кримінального кодексу сформована таким чином, що міжнародні злочини тут знайшли своє відображення у статтях XX розділу КК «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Тому у контексті узгодження Кримінального кодексу України зі Статутом МКС у частині встановлення відповідальності за воєнні злочини є необхідним, в першу чергу, аналіз складів злочинів, закріплених у даному розділі. Для тверджень же про відповідність окремих статей у розділі XIX Кримінального кодексу України ст.8 Статуту МКС видається необхідним їх закріплення, з певними доповненнями, що стосуватимуться строків давності, максимального розміру покарання, у спеціальному розділі XX КК України. Наведені висновки можуть бути використані для удосконалення Кримінального кодексу України у частині встановлення відповідальності за воєнні злочини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавринович О. Основні проблемні пи-

тання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду до законодавства України та шляхи їх вирішення // Український часопис міжнародного права. –2003. –№ 4. –С.14-19.

2. Репецький В.М. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права у внутрішнє право України // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України /За ред. В.Н. Денисова. –К.: Юстиніан, 2006. –С.102-111.

3. Базов В. Загальна характеристика чинного законодавства щодо кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни (воєнні злочини) // Український часопис міжнародного права. –2003. –№ 4. –С.100-104.

4. Курс уголовного права: В 5-ти т. -Т.5. Особенная часть /Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. –М.: Изд-во «Зерцало»,

2002. –512 с.

5. Cherif Bassiouni M. International Crimes: jus cogens and obligatio erga omnes // Law and Contemporary problems: Accountability for international crimes and serious violations of fundamental human rights. –Vol.59. –№ 4. –Autumn 1996. –P.63-74.

6. Ледях И.А. Давность неприменима к нацистским преступникам // Советское государство и право. –1979. –№ 6. –С.112-119.

7. Алексеев Н.С. Злодеяния и возмездия: Преступления против человечества. –М.: Юрид. лит., 1986. –400 с.

8. Посібник для ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.femida.info/12/muprirstatuta024.htm>.

Кучевська С.П. Воєнні злочини у Статуті Міжнародного кримінального суду і злочини проти встановленого порядку несення військової служби у Кримінальному кодексі України: питання відповідності // Форум права. -2007. – № 3. –С.142-146 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07kspupv.pdf>

З'ясовано значення гармонізації Кримінального кодексу України зі ст.8 Статуту Міжнародного кримінального суду. Досліджено окремі статті у розділі XIX Кримінального кодексу України на предмет їхньої узгодженості зі ст.8 Статуту Міжнародного кримінального суду; визначено спосіб узгодження Кримінального кодексу України зі Статутом Міжнародного кримінального суду.

***

Кучевская С.П. Военные преступления в Статуте Международного уголовного суда и преступления против установленного порядка несения воинской службы в Уголовном кодексе Украины: вопрос соответствия

Выяснено значение гармонизации Уголовного кодекса Украины со ст.8 Устава Международного уголовного суда. Исследованы отдельные статьи в разделе XIX Уголовного кодекса Украины на предмет их согласованности со ст.8 Устава Международного уголовного суда; определен способ согласования Уголовного кодекса Украины со Статутом Международного уголовного суда.

***

Kuchevska S.P. War crimes in the Statute of the International Criminal Court and crimes against the established order of military service in the Criminal Code of Ukraine: a question of conformity

Value of harmonization of the Criminal Code of Ukraine with the art.8 of the Statute of the International Criminal Court has been displayed. Some articles in Section XIX of the Criminal Code of Ukraine have been analyzed to reveal their conformity with the art.8 of the Statute of the International Criminal Court; the way to conform the Criminal Code of Ukraine with the Statute of the International Criminal Court has been determined.